

Szín – játék – költészet

Tanulmányok a nyolcvanéves Kilián István tiszteletére

Szerkesztette

•

Czibula Katalin

Demeter Júlia

Pintér Márta Zsuzsanna

Partium Kiadó – Protea Egyesület – *reciti*

Budapest • Nagyvárad
2013

A kötet megjelenését az OTKA 83599. számú programja,
a Partiumi Keresztény Egyetem és
a Lectio Kulturális Egyesület támogatta.

A borító a *Kilianus* (Kolozsvár, 1767) című színlap felhasználásával készült
Győri Egyházmegyei Kincstár és Könyvtár, Győr, G. XXIII. 2. 11. 58.

Fotó: Medgyesy S. Norbert

Szerkesztette:

Czibula Katalin, Demeter Júlia, Pintér Márta Zsuzsanna

Könyvünk a Creative Commons *Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország Licenc* (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>)
feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.

Köteteink a *reciti* honlapjáról letölthetők. Éljen jogaival!

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

OMAGIU. Kilián István

Szín – játék – költészet: tanulmányok a nyolcvanéves Kilián István
tiszteletére / szerkesztette: Czibula Katalin, Demeter Júlia, Pintér Márta
Zsuzsanna. - Oradea: Partium; Budapest: Protea Kulturális Egyesület, 2013
ISBN 978-606-8156-45-3; ISBN 978-963-7341-95-3

I. Czibula, Katalin (ed.)

II. Demeter, Júlia (ed.)

III. Pintér, Márta Zsuzsanna (ed.)

008

ISBN 978-606-8156-45-3

ISBN 978-963-7341-95-3

Kiadja a Partium Kiadó, a Protea Kulturális Egyesület és a *reciti*,
az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének
tartalomszolgáltató portálja ► <http://www.reciti.hu>

Borítóterv: Bánffi-Benedek Andrea

Tördelte: Hegedüs Béla

KOVÁCS ESZTER

Charintus, a gyermeki szeretet példája

*Nagyszombatban nyomtatott iskoladráma-program
az Uherské Hradiště-i jezsuita kollégium számára*

Az egyetemi nyomda kiadványjegyzékének munkálatai közben gyakran találunk a legkülönbözőbb helyeken ismeretlen, vagy elveszettnek hitt nagyszombati nyomtatványokat. Így került elő a Charintus, indiai királyfi történetét feldolgozó drámaprogram Josef Koláček jezsuita történész *Kniha o Redutě* című könyvéből, az Uherské Hradiště-i rendház történetéről. Koláček ezt a bibliográfiailag mind Csehországban, mind nálunk ismeretlen drámaprogramot Prágában, a Státní Ústřední Archiv [Állami Központi Levéltár] Jesuitica fondjában fedezte fel, és fényképét teljes terjedelmében közölte könyvében.¹ Ez alapján készítettük el leírását, amely a készülő nagyszombati kötet mellett a 18. századi retrospektív bibliográfia soron következő pótkötetét is gazdagítani fogja.

A drámaprogram kétnyelvű, cseh és latin, 4° méretű, terjedelme 4 számozatlan oldal. A kolofonban megadott impresszum szerint 1738-ban nyomtatták Nagyszombatban, a címdalalon szereplő adatok alapján ugyanebben az évben adták elő Uherské Hradiště-ben.

A történet igen egyszerű. Nádasi János SJ (1614–1679) *Annus Crucifixi Dei Jesu...*² című könyvében említ egy történetet, amelyet Nicolaus Caussin SJ (1583–1651) sok kiadást megért *De symbolica Aegyptiorum sapientia*³ című könyvéből vett át. A történet szerint egy indiai fiú nagyon szerette szüleit, ezért amikor meghaltak, megvágta fejét, és a nyílt sebbe tett egy keveset apja és anyja hamvaiból, hogy mindig magával hordozhassa szüleit. Az iskoladrámában az indiai fiúból királyi herceg lesz, Charintus⁴ névvel, aki édesapját, a szintén beszélő nevű Glorinus királyt gyászolja. Édesanyjáról nincs szó. A cselekmény itt is egyszerű: A király halála után Heraldus, az udvar egyik főembere megtiltja, hogy a király haláláról bárki is szóljon Charintusnak, mivel tudja, mennyire szerette az apját, és szeretné megóvni a fájdalomtól. Úgy tervezi, hogy csak a temetés – indiai szokás szerint hamvasztás – után közli a fiúval a fájdalmas hírt. Két udvari ember, Philander és Acharedus azonban nem ért egyet Heraldussal. Attól tartanak, hogy

¹ KOLÁČEK, Josef, *Kniha o Redutě*, Velehrad, 2001. 147–150.

² [Joannes NÁDASI] *Annus crucifixi Dei Jesu.* [...] Posonii, Typis Coll. S. J. 1650. (RMNy 2337) 261–262.

³ Nicolaus CAUSSINUS SJ, *De symbolica Aegyptiorum sapientia*, Parisiis, Beauvais, 1618.

⁴ A királyfi nevében a görög Charis = kedves, kegyes szót lehet felfedezni.

a titoktartási paranccsal akarja megszerezni a trónt a gyanútlan fiú elől. Tapintatosan, de közlik a szomorú hírt Charintussal, akinek korábban egy erdei sétája során már egy szellem jelezte a tragédiát. Charintus gyászolja apját, és a darab zárójelenetében megvágja arcát, hogy apja hamvaiból valamennyit saját fejébe temethessen. A zárzó a gyermeki szeretet példajaként állítja az indiai herceget az ifjak elé.

A programfüzet érdekessége, hogy Nagyszombatban nyomtatták, pedig ebben az időben Morvaországban, a közeli Brnoban és Olomoucban is működött nyomda. Az Uherské Hradiště-i jezsuita kollégium ekkoriban sok szállal kötődött Magyarországhoz. Alapításának terve is egy magyarországi jezsuitától, Gregorius Rumertől származott, aki az önálló cseh jezsuita rendtartomány első tartományfőnöke lett. Rumer misszós központnak szánta az Uherské Hradiště-i kollégiumot, ahonnan Magyarországra is indulhatnának missziók. A tervet Franz von Dietrichstein olmützi érsek ellenkezése és Rumer halála akadályozta meg.⁵ Amikor 1643-ban a svéd támadás lerombolta a kroměříži rendházat, a jezsuiták átköltöztek a Rumer által korábban kiszemelt Uherské Hradiště-be.⁶

A 17. század elejétől Uherské Hradiště környékén számos magyarországi nemesi család telepedett le. Bőkezűen támogatták a jezsuita rendházat és iskolát: 1657-ben Dóczy Zsuzsanna és Bossányi Eszter nagylelkű adománnyal járult hozzá a jezsuita templom felépítéséhez.⁷ Ezek a családok falvakat is alapítottak, amiket magyarországi telepésekkel népesítettek be. A tartományfőnök fontosnak tartotta, hogy lehetőség szerint magyarországi származású misszionáriust is kinevezzon ezekre a területekre, mint például Mathias Halgascht,⁸ Martinus Wilkowitzot⁹ és Franciscus Flodert (Hodes).¹⁰ E gazdag kapcsolatrendszer újabb bizonyítéka a Charintus indiai királyfi történetét elbeszélő iskoladráma program is.

⁵ MILLER Johannes, *Historia Collegii Hradistensis* (MZA [Moravský Zemský Archív, Brno] G12 282) ms. 8–11.

⁶ KOLÁČEK, *i. m.*, 20–23. MILLER, *i. m.*, 17–19.

⁷ Erről bővebben: KOVÁCS Eszter, *A Morvaországban élő magyarországi nemesi családok szerepe a fehérhegyi csata utáni katolikus megújulásban = Egyén és nemzet Európa történetében*, szerk. STRAUZ Péter, ZACHAR Péter Krisztián, Bp., Heraldika, 2009. 11–30.

⁸ *Litterea Annuae provinciae Bohemiae 1637–1651*. (ÖNB [Österreichische Nationalbibliothek], Wien, 11961) 275.r.; 307.v., 344.v.; 430.r. *Litterae Annuae provinciae Bohemiae 1652–1659* (ÖNB 11962) 128.r.; 174.v.

⁹ *Historia Domus Hradistensis* (MZA G12 II. 201.) 173.

¹⁰ *Elogia nostrorum in provincia Bohemiae defunctorum* (MZA G12 II. 141.) 481. r-v.

*Függelék*¹¹

Plamen Lásky Synowské, Otcowským Popelem vdussený w Charintowi k Djwadlu předstawený / Od Druhé a Prwnj Sskoly Kollege Towaryšstwa Pána Gežjsse w Hradjsstj, Léta 1738. Dne... Měsýce...

Weytah.

Zemřelý giž w Popel skrze oheň se obrátil Otec Mládence Indiánského (nám Charintus řečeného) odtud vždy gemu w očich slze / w vstech sladké / a Královské gmeno trwalo. Pak wtipné Láska / Bolest sobě podrobila / když w swe hlavě Královský Mládenec ránu odewřel / a zatage bolest pro lásku / w otewřené ráně Otcowský Popel pohřbil / aby wždycky něco z Otce w hlavě měl. Nadas. In Ann. Crucif. Heb. 29.

Předhra.

Láska Synowská wlastnj plamen snesti nemohauce / gey Otcowským popelem vdusse.

Vwedenj prwnj.

Když tělo w popel (gak obyčeg byl Indye) Glorina Krále onehdy zemřeleho obráceno bylo / Heraldus z Dwořenjnů neypředněgssý o přjprawě smutečnj peci odewzdává Ageniusowi / dokud o smrti Otce znamost nemá Charintus, o kterýzto přjsně poraučj mlceti Dwořenjnům / by Charintowi / Otce welmi milugjcýmu / přjliss časně wyjewená, neytruchliwěgssý přjhody nebyla přjčina.

Vwedenj druhé.

Charintus lásky Otcowske Miláček nad sstěstjm swém welmi se syce raduge / wjce pak nad Otcowským Blahoslawenstwjm plesá / kterýho Královské gmeno tolikrát na pamět vwádj / tolikrát slze lásky wyljwá / s tau zapálen k Otcy pospjchá / wssak od Heraldá w stjřč sobě přicházegjcýho slyssýc gey neypilněgssými gednánjmý obtžženého / doma se nawracuge.

Vwedenj třetj.

Philander s Acharedem pro nařžené celému Dworu mlčenj o smrti Královské od Heraldá / podwod / a žádost obdrženj trůnu Královského býti zawjragj / a protož skonánj Otce Charintowi po dostatečným přemisslowánj wstanowagau zwěstowati.

¹¹ A latin és a cseh szöveget is translitterálva, betűhív átírásban közlöm.

Vwedenj čtwtřtė.

Heraldus Charintowi y Králowstwj skrze mlčenj dobře raditi chtėgje / smrt Otce gemu tak dlauho vstanowuge tagiti / až by popel geho pohřbený byl; Radda ta aby sstiasnėgssý wýchod nassla / Celetina odsylá ku Dworu Charinta s poselstwjm / toto býti Otcowské poručenj / by tak dlauho mezy lesy wyrazenj hledal / pokud Otec neytėžssých gednánj sprosštėn nebude.

Vwedenj pátė.

Philander a Acharedus Charintowi smrt Otce chtjce oznámiti / do geho obydlj wkročugau / ale wyrozumnėgje z geho Dwořenjna / že pro wyraženj / a vkráčenj času do lesů odessel / Mercuriana tam odsylagj / žádagje by se nawrátíl / mezy tim geho přjchod očekawagje.

Vwedenj ssestė.

Charintus rozkaz Otce (gak se domnjwal) chtėge wykonati / do lesa wcházý / kde vloženjm Božjm na geho onehdy zemřelého / ducha treffuge / s tim přestrassený skreysse hledá.

Vwedenj sedmė.

Mercurianus mezy lesy Charinta wyhledává / wssak daremně / pročėž ke Dworu se nawracuge / to Philandrowi / a Acharedowi chcjc oznámiti.

Vwedenj osmė.

Charintowi z lesa se nawracugjčjmu / a strachu plněmu w střjč gde Philander s Archaredem / smrti Otce (opatrně pak) zwěstugjčý / on wssak / když ge po malým času ku Dworu odesýlá / kwjlenjm welice vmdljwá.

Vwedenj dewátė.

Heraldus dokawád Charinta mezy lesy čas krátiti se gistė domnjwá / popel Glorina Krále pohřbjti se wynasnažuge; nenadále mezy tim Charintus do Dworu wkročuge / a zemřelého Otce popel mnohými slzami kropj.

Vwedenj desátė.

Dwořenjnowė truchliwė widjce djwadlo / Syna Králowského od Otcowského popele přjgemnými důkladami odwádėgi / a bolest zlechčiti se wynasnažugj / kterým neodpjrągjc / ke Dworu swému se ubjrá.

Vwedenj gedenáctė.

Pak dílem láskau nowau / dílem bolestj roznjčený Charintus, k mjstu Otcowskeho hrobu znouwu pospjchá / tam hlawu swau ránanu znamená / potom w ni Otcowský popel pohřbýwá / by wzdy nėtco Otce w hlawě měl.

Záwirka.

Laska Synowská k rozssaffnému následowánj wzbuzuge wssechnu Mládež s onym Desatera Božjho Příkázanj: Cti Otce twého, y Matku twau, ič.¹²

Filialis Flamma Amoris, Paternis Sopita Cineribus in Charinto pro theatro repraesentata Ab Infima Grammaticae et Rudimentorum Classe in Gymnasio Societatis Jesu Hradistii Anno MDCCXXXVIII. Die...Mensis...

Argumentum

Mortuus iam in cinerem igne abierat Parens Indi Pueri (nobis Charinti) hinc semper illi in oculis lachrymae, in ore dulce, Regiumque Patris nomen perennabat. Ingeniosum vero doloris stratagema fecit pius amor, quando in sui ipsius capite Regius Puer vulnus aperuit, dissimulatoque prae amore doloris sensu, in hianti capitis vulnere paternos cineres sepelivit, ut semper aliquid Patris haberet in capite. Nadas. In Ann. Crucif. Heb. 29.

Prolusio

Amor filialis proprias ferre non valens flammam, easdem paternis sopit cineribus.

Inductio I.

Incinerato corpore (ut mos ferebat Indiae) Glorini Regis nuperrime defuncti, Heraldus Procerum Alpha, pompae lugubris apparatus committit Agenio, nesciente adhuc dum Patris obitum Charinto, de quo altum silere jubet aulam, ne Charinto, Patris amantissimo, praemature detectus, tristissimi plane cujusdam eventus origo fit.

Inductio II.

Charintus, Amoris Paterni surculus, sua de forte multum quidem gaudet, mage, tamen de paterna gloriatur felicitate, cujus Regii nominis quoties memor, toties in lachrymas amoris solvitur, quo conflagrans Patrem adire parat, ast ex obvio sibi Heraldus gravissimis distentum negotiis intelligit, unde lares repetit.

Inductio III.

Philander cum Acharedo ob imperatum aulae toti ab Heraldus silentium de morte Regia, fraudem, cupidinemque Regii conscendendi throni concludentes, obitum Patris Charinto post maturam deliberationem statuum denunciare.

¹² Etc.

Inductio IV.

Heraldus Charinto, ac regno per silentium boni consulturus, mortem Patris eidem eo occultare decernit, quo cineres ejus terrae mandati fuerint; quare ut consilium feliciorum fortiatum eventum, Celerinum ablegat ad aulam Charinti cum nuncio: haec Paterni amoris esse mandata, ut tantisper nemora inter tempus fallat, donec gravissimis Genitor negotiis solutus fuerit.

Inductio V.

Philander et Acharedus Charinto mortem Patris nunciaturi, ejus subintran limina, intelligentes autem ex ejusdem Aulico, quod temporis fallendi gratia adierit nemora, Mercurianum eo ablegant, utque lares revisat, orant, adventum ejus interim praestolantes.

Inductio VI.

Charintus jussa Patris (ut putabat) veneraturus, nemus subintrat, verum sic disponentibus fati, in ejus nuperrime exanimati offendit umbram, qua exterritus latibula quaerit.

Inductio VII.

Mercurianus inter nemora inquit Charintum, sed incassum, quare aulam repetit, idipsum Philandro et Acharedo relaturus.

Inductio VIII.

Charinto ex nemore revertenti, et terrore pleno obvius adest Philander et Acharedus, tristem Patris obitum (at caute) nunciantes, quos post paulum in aulam remissis, lamentis mirum quantum lassatur.

Inductio IX.

Heraldus dum Charintum inter nemora tempus fallere firmiter tenet, cineres Glorini Regis sepelire pergit, fortuito interim Charinto aulam subingrediente, ac defuncti Patris cineres multis lachrymis rigante.

Inductio X.

Proceres moestam rerum videntes scenam, natum Regium a Patris cineribus suavibus abducunt argumentis, doloremque momentis haud levibus satagunt lenire, quibus morem gerit, in suamque se aulam recipit.

Inductio XI.

Verum novo amore partim, partim dolore reaccensus Charintus, locum Paterni repetit tumuli, inibi capiti vulnus infligit, in eodem Patris sepeliens cineres, ut semper aliquid Patris in capite habeat.

Epilogus.

Amor filialis ad discretam imitationem universam hortatur Juventutem illo Decalogi: *Honora Patrem tuum et Matrem tuam. etc.*

O.A.M.D.G.

Tyrnaviae, Typis Academicis, per Leopoldum Berger, 1738.